

CON NGƯỜI ANH HÙNG TRONG TRUYỆN VÀ KÝ CỦA NGUYỄN THỊ

• ThS. Trần Văn Tuấn^(*)

Tóm tắt

Những con người anh hùng trong tác phẩm của Nguyễn Thị là những con người của tuổi trẻ chống đế quốc Mỹ để giải phóng đất nước. Đây là những con người thể hiện rõ phẩm chất của chủ nghĩa anh hùng cách mạng Việt Nam đáp ứng lời dạy của chủ tịch Hồ Chí Minh: “Trung với nước, hiếu với dân, nhiệm vụ nào cũng hoàn thành, khó khăn nào cũng vượt qua, kẻ thù nào cũng đánh thắng”. Những con người anh hùng trong sáng tác của ông thể hiện rõ hai đặc điểm: Con người có lòng căm thù giặc và con người biến căm thù thành sức mạnh, thành ý chí chiến đấu.

Từ khóa: con người anh hùng, Nguyễn Thị.

1. Đặt vấn đề

Nguyễn Thị vào chiến trường miền Nam cuối năm 1962; vừa cầm súng, vừa cầm bút, tại đây ông đã cho lần lượt cho ra đời những tác phẩm như: *Dòng kinh quê hương, Những sự tích ở đất Thép, Chuyện xóm tôi, Những đứa con trong gia đình, Người mẹ cầm súng, Mẹ vắng nhà...* Ngoài ra, ông còn có một số tác phẩm chưa được công bố hoặc còn ở dạng phát thảo như: *Ước mơ của đất, Ở xã Trung Nghĩa, Sen trong đồng, Cô gái đất Ba Dừa...*

Xuất phát từ cuộc sống và chiến đấu, các tác phẩm của Nguyễn Thị viết ở chiến trường miền Nam đều thể hiện ý chí chiến đấu của nhân dân trong cuộc chiến một mất một còn với kẻ thù. Đó cũng là những suy nghĩ mà tác giả đã cảm nhận và rút ra từ cuộc sống của người dân Nam bộ. Điểm nổi bật của Nguyễn Thị là đã thể hiện được những **con người anh hùng** trong các tác phẩm viết ở chiến trường miền Nam.

2. Nội dung

Nguyễn Thị đã có mặt ở chiến trường miền Nam trong những năm tháng đấu tranh gian khổ và ác liệt nhất. Nhờ lăn lộn với chiến trường cùng với công sưu tầm học hỏi, ghi chép ông đã *tạo ra chân dung của biết bao anh hùng có tên và không tên* [3, tr.103] trong tác phẩm của mình. Những con người anh hùng trong tác phẩm của Nguyễn Thị viết ở chiến trường miền Nam thực sự là những con người anh hùng của thời đại chống Mỹ. Trong thời

đại chống Mỹ, nói đến con người anh hùng tức là nói đến phẩm chất của chủ nghĩa anh hùng cách mạng Việt Nam. Phẩm chất đó đã được thể hiện rõ qua lời dạy của Hồ Chủ tịch: *“Trung với nước, hiếu với dân, nhiệm vụ nào cũng hoàn thành, khó khăn nào cũng vượt qua, kẻ thù nào cũng đánh thắng”*. Nguyễn Thị đã thể hiện con người anh hùng trong sáng tác của mình qua lời dạy trên với những nét cơ bản nhất. Con người anh hùng trong sáng tác của ông thể hiện rõ hai đặc điểm: một là, con người anh hùng có lòng căm thù giặc vì thù nhà nợ nước; hai là, con người anh hùng biến căm thù thành sức mạnh, thành ý chí chiến đấu.

2.1. Con người anh hùng có lòng căm thù giặc vì thù nhà nợ nước

Hiện thực cuộc cách mạng ở miền Nam đã có những con người anh hùng trong chiến đấu như anh hùng Nguyễn Thị Út một nữ du kích ở Trà Vinh, anh hùng Phạm Văn Cội một dũng sĩ diệt Mỹ ở Củ Chi, anh hùng Nguyễn Thị Hạnh một nữ du kích ở Long An... mà nhiều người từng nghe danh biết tiếng. Những anh hùng này cũng lần lượt bước vào trang viết của Nguyễn Thị trong các tập ký: **Người mẹ cầm súng, Những sự tích ở đất Thép, Ước mơ của đất**.

Trong *Người mẹ cầm súng*, chị Nguyễn Thị Út là nhân vật trung tâm của tác phẩm. Gia đình chị đã mấy đời đi ở đợ, bản thân chị mới tám tuổi đã phải đi ở đợ cho nhà Hàm Giỏi rồi nhà Hội đồng Thanh. Những trận đòn roi áp bức của bọn địa chủ đã tạo cho chị Út một mối căm thù. Hành động *liêng luôn cái chén vào mặt vợ Hàm Giỏi, ném luôn nắm ớt bột vào mặt con gái Hội đồng Thanh* của một cô bé ở đợ ngang tàng khí phách đã thể hiện sự căm

^(*) Khoa Giáo dục Tiểu học - Mầm non, Trường Đại học Đồng Tháp.

thù áp bức bóc lột của Út ngay từ tuổi thiếu niên. Với ý nghĩ *đánh nó để nó không đánh được mình*, chị Út đã sớm rút ra cho mình một bài học khi sống trên đời còn lắm kẻ gian ác. Đó là bài học thực tế dẫn đường cho chị đến với cách mạng sau này. Được tham gia cách mạng, được cầm súng đánh giặc là một niềm hạnh phúc lớn lao đối với chị Út. Bởi vì chị nghĩ còn kẻ áp bức bóc lột, còn giặc là trong lòng chị còn mối căm thù. Giặc là kẻ thù không đội trời chung nên trong ngày cưới chị đã ra ngay điều kiện đối với chồng: *hễ theo giặc thì thôi nhau luôn, còn đánh lộn chết bỏ cũng không thôi nhau*. “*Còn cái lai quần cũng đánh*”, câu nói của chị tuy giản dị nhưng mang tinh thần dám đánh, quyết đánh, gian khổ hy sinh vẫn kiên trì đánh giặc. Phải là người có lòng căm thù giặc sâu sắc thì mới có được những suy nghĩ, những câu nói quyết tâm như thế!

Anh hùng Phạm Văn Cội, dũng sĩ diệt Mỹ ở Củ Chi, được Nguyễn Thi thể hiện qua nhân vật anh Cần trong *Những sự tích ở đất Thép* cũng là con người mang nặng thù nhà nợ nước. Mười lăm tuổi, anh đã chứng kiến cha bị giặc giết, mẹ bị Tây bắt đi vác đạn bị bệnh rồi chết, người chị nhỏ nhắn bị giết khi miệng còn ngậm khoai và hình ảnh: *giặc mổ bụng thím Tư hay hát đưa em như mổ gà và đánh bà già, ông lão tóc trắng đau hơn người lớn đánh trẻ con* đã gieo vào lòng Cần một mối căm thù. Hình ảnh đau thương của gia đình và làng xóm thân yêu đã thôi thúc Cần tham gia vào lực lượng du kích và trở thành người xā đội trưởng trong những năm đồng khởi. Chính vì vậy mà ngay trong trận đánh đầu tiên anh đã lập được chiến công hiển hách và trở thành dũng sĩ diệt Mỹ.

Trong bút ký *Ước mơ của đất*, Nguyễn Thi đã thể hiện hình ảnh người nữ anh hùng Nguyễn Thị Hạnh. Giặc thù đã gieo bao đau thương tang tóc cho gia đình: *nhà Hạnh bị ủi, hai chị em phải dựng lều ở tạm* và làng xóm thân yêu: *bọc thép càn ủi xóm làng, mặt đất chỉ chút những hố bom, làng xóm tiêu điều* đã gieo vào lòng chị mối thù nhà nợ nước. Trước cảnh *trong xā mỗi gốc tre có một thằng lính, mỗi mô đất có một họng súng giặc* đã làm cho lòng căm thù giặc của chị Hạnh mỗi lúc một dâng cao *mối thù giặc cứ chống nạnh tay lên thì nghe lồng lộng*.

Trong một số tác phẩm thuộc thể loại truyện ngắn, tiểu thuyết, Nguyễn Thi cũng đã xây dựng được một số nhân vật là những con người anh hùng. Họ cũng có lòng căm thù giặc vì thù nhà nợ nước. Lòng căm thù đó được thể hiện qua những suy nghĩ, tính cách và hành động của mỗi nhân vật. Có những nhân vật chỉ ở vào lứa tuổi thiếu niên cũng bộc lộ những phẩm chất anh hùng. Đực và Bình là hai thiếu niên trong *Chuyện xóm tôi* vừa lớn lên đã chịu chung số phận mồ côi cha. Ở vào lứa tuổi lên bốn, hai em chỉ biết được cha bị giặc giết qua lời kể của mẹ, của chị. Từ đó, hai em cũng bộc lộ một mối căm thù. Nguyễn Thi đã thể hiện thành công lòng căm thù giặc vì thù nhà của những “anh hùng tí hon” này. Trò chơi hàng ngày của đôi bạn nhỏ này không còn là chơi bi, chơi đáo nữa mà là ngắt lá trâm bầu để làm lá ngụy trang, đeo gỗ làm súng, nặn đất làm lựu đạn... rồi vừa bắn vừa hô, say sưa rượt đuổi thằng giặc cho đến khi nó chịu đầu hàng hoặc chịu ngã chết mới thôi. Những đứa con của chị Út trong truyện ngắn *Mẹ vắng nhà* cũng không kém phần sôi động. Sáu đứa con của chị, đứa lớn nhất chỉ mới mười ba tuổi, đứa nhỏ nhất chỉ mới biết lẫy, biết bò. Nhưng trong số này cũng đã có đứa biết đi làm giao liên, đứa thì biết đi nhặt đầu đạn đem về cho quân giới. Ngay cả trò chơi hàng ngày của những đứa trẻ này cũng biểu lộ lòng căm thù giặc. Trong trò chơi “*dạy học*” của chị em chúng hằng ngày thì câu học đầu tiên lúc nào cũng là câu: “*Tìm Mỹ mà đánh, tìm Ngụy mà diệt*”.

Chỉ qua một số chi tiết trong các tác phẩm, các nhân vật được Nguyễn Thi xây dựng đều bộc lộ những phẩm chất anh hùng. Theo Phạm Văn Sĩ thì mô tả những con người anh hùng “*không nhất thiết tác phẩm văn học phải phản ánh đầy đủ như một bản báo công mà chỉ cần tập trung miêu tả những khâu chủ yếu, những điểm sáng chói*” [2, tr.106].

2.2. Con người anh hùng biến căm thù thành sức mạnh, thành ý chí chiến đấu

Lòng căm thù giặc, căm thù sự áp bức bóc lột đã tạo cho chị Út trong *Người mẹ cầm súng* một tinh thần chiến đấu triệt để. Mác đã từng có câu nói nổi tiếng: “*Hạnh phúc là đấu tranh*” và chị Út đã thể hiện chân lý đó một cách bộc trực, hồn nhiên với những câu nói độc đáo: “*Đánh Tây*

sướng bằng tiên chó cực gì!”, “*Nó đánh mình, mình đánh lại mới sướng chó!*”. Biến đau thương thành sức mạnh, biến lòng căm thù thành ý chí chiến đấu, người nữ anh hùng Nguyễn Thị Út đã vượt biết bao khó khăn trở ngại để *đánh đến cùng*. Chú Chín Luông, người dẫn đường cho Út đến với cách mạng hy sinh, Út tìm cách giết chết quận Hùm để trả thù cho chú. Thằng Ân phản bội dẫn lính đi bắt chồng mình, Út chửi thẳng vào mặt nó và đấu tranh với thằng quận trưởng để đòi chồng lại. Là một người mẹ nghèo, đông con lại còn đánh giặc giỏi, thật đáng kính phục! Để có thể đánh giặc mà không vướng víu gia đình, chị đã tổ chức cách sống của đàn con một cách hợp lý. Còn phần chị cho đến lúc “*bụng chứa vượt mặt*” như trái chín sắp rụng chị vẫn không rời tay súng, vẫn không vắng mặt trên các trận đánh. Chị đã tuyên bố: *xưa nay có ai đánh giặc mà chờ sanh xong rồi mới đánh*. Đúng là một biểu hiện rất sinh động, độc đáo về tính cách anh hùng của chị.

Nếu trong *Người mẹ cầm súng*, chị Út biết biến căm thù thành sức mạnh, thành ý chí chiến đấu, chị đã biết khéo léo vượt qua những khó khăn của bản thân để hoàn thành nhiệm vụ thì trong *Ước mơ của đất*, trong *Những sự tích ở đất Thép*, chị Hạnh người nữ du kích Long An hay cô Gân người nữ du kích xã Hạ cũng có những nét tương tự. Trong bản thân mỗi con người anh hùng mà Nguyễn Thi thể hiện trên trang viết, ai cũng có những khó khăn riêng trên con đường chiến đấu của mình nhưng họ cũng đã có cách vượt qua để hoàn thành nhiệm vụ và thể hiện ý chí chiến đấu.

Biến đau thương thành sức mạnh, căm thù nên việc gì chị Hạnh trong *Ước mơ của đất* cũng làm được. Trước cảnh xóm làng ngày càng đầy dẫy những tên giặc ác ôn “*giặc càng ngày càng đông như đĩa tháng cấy*” chị đã sớm xác định cho mình, cho chồng một vị trí chiến đấu. Chị đã động viên chồng đi bộ đội và chị cũng vượt qua bao khó khăn thử thách của người ở lại để đi tìm cách mạng, móc nối với du kích, động viên quần chúng đấu tranh phá ấp chiến lược. Làm được những việc đó chị đã chịu mọi đau đớn, phải giả điên giả dại để qua mắt bọn giặc: “*Trong ấp chiến lược, bà con thấy có một người hay đi lêu phêu, chích*

khăn choàng đầu, da mặt xanh mướt vừa đi vừa ho. Cô bác lớn tuổi gọi nó là con Bầy, lại có người gọi nó là con Bầy khùng, bởi vì nhà cửa không cần mà cứ đi lang thang, gặp bọn trẻ chặn bò cũng ngồi, gặp chòi vịt cũng ghé. Hạnh đó. Hạnh đếm nhà, đếm người ra báo cáo với các anh”. Rõ ràng là muốn chiến thắng giặc chị Hạnh đã chịu những khổ đau mất mát mà không phải ai cũng làm được. Cô Gân trong *Những sự tích ở đất Thép* sau lần dẫn đường cho đội quân du kích vào ém trong chớ để giết những tên ác ôn, bị giặc nghi ngờ, cô đã bị bắt. Qua nhiều lần tra khảo nhưng cô vẫn một mực không khai. Chúng bắt cô phải đi ở đợ cho một ngôi nhà gần bót để quản thúc, nhưng hàng đêm cô vẫn nhảy rào ra ngoài để đi rải truyền đơn và vận động cách mạng. Sau đó, cô được vào du kích và cô đã diệt được nhiều tên Mỹ khi chúng đổ quân xuống vùng đất quê mình.

Truyện ngắn *Những đứa con trong gia đình* kể về anh chiến sĩ Việt bị thương trong một trận đánh. Việt tấn công xe bọc thép bằng một thủ pháo và tiêu diệt được nó. Bị thương, bị ngắt đi, bị lạc đồng đội, nằm giữa rừng vắng lặng, Việt tỉnh dậy nhiều lần sau những cơn ngất. Những hồi tưởng của Việt sau nhiều lần tỉnh dậy nhớ về quê hương, nhớ đồng đội, đặc biệt là nhớ về gia đình với mối thù oằn nặng là cha mẹ bị giặc giết và hai chị em Việt đã tranh nhau đi bộ đội để trả thù cho gia đình... đã làm cho anh quên đi sự đau đớn thể xác trong hiện tại. Có những lúc toàn thân như tê dại, khắp cả người đang rỉ máu, miệng muốn la lên nhưng tê cứng nhưng Việt vẫn bám chặt lấy cuộc sống, vẫn tin vào lẽ sống. Những cơn đau, đói ở chiến trường chỉ làm tăng thêm giá trị của ý chí chiến đấu, đến khi gặp lại đồng đội, được đưa đi điều trị Việt vẫn giữ vững ý chí chiến đấu của mình.

Một đồng đội hỏi: “*Nằm một mình như vậy có lo không Việt?*”. Việt lại toét miệng ra cười: “*Có gì mà lo. Chết Việt cũng không sợ. Chỉ lo không được đi bộ đội nữa thôi. Nếu có chết thì Việt cũng chỉ ở dưới đó một chút rồi lại lên đầu thai đi bộ đội nữa, điều đó dứt khoát như vậy rồi*”. Đối với Việt, chỉ có tham gia bộ đội, trực tiếp cầm súng đánh giặc thì mới trả được thù nhà nợ nước. Đó là ý chí chiến đấu của anh cũng như ý chí chiến

đấu chung của những người dân yêu nước.

Ở xã Trung Nghĩa, một tiểu thuyết mới hoàn thành được ba chương, Nguyễn Thi đã phản ánh cuộc đấu tranh của người dân đương đầu với bọn địa chủ, tay sai của Mỹ-Diệm. Tuy trong tác phẩm chưa có những con người trực tiếp cầm súng tấn công vào kẻ thù nhưng cũng đã có những con người bám đất, bám làng, đương đầu với những thủ đoạn áp bức của địa chủ và tay sai để giữ tròn khí tiết với cách mạng. Đó cũng là hành động của những *con người anh hùng*. Những người dân “bằng đen” như vợ chồng ông Tư Trâm, chị Hai Khê là những người có tình cảm với cách mạng nhưng lại sống trong sự kềm kẹp của bọn tay sai. Những cảnh áp bức, cướp đoạt, bắt bớ, giam cầm luôn đến với gia đình họ nhưng họ vẫn không khuất phục và có những phản ứng mãnh liệt. Nhận xét về ba chương của tác phẩm này, nhà phê bình văn học Nhị Ca đã có một ý kiến chính xác: “Nguyễn Thi đã nhìn thấy qua những sự việc giàu ý nghĩa trong đời sống bình thường qua bóng dáng lồng lộng của những người anh hùng” [1, tr.301].

Hai truyện dài chưa hoàn chỉnh mà chỉ mới ở dạng phác thảo là **Sen trong đồng** và **Cô gái đất Ba Dừa**, Nguyễn Thi cũng đã thể hiện con người anh hùng với những nét sắc thái riêng biệt.

Sen trong đồng, một tác phẩm kể về cuộc đời hoạt động cách mạng của một cô gái giao liên hai mươi sáu tuổi. Nhân vật chính là Sáu, một cô gái lớn lên trong những ngày đầy cơ cực. Cha mẹ Sáu là những người tứ cố vô thân, từng đi làm thuê ở mướn rồi gặp nhau. Sáu ra đời trong những năm cha mẹ chịu gian lao khó nhọc lưu lạc từ nơi này đến nơi khác để kiếm sống nuôi con. Trong những năm tháng lênh đênh cùng gia đình, phiêu bạt trên chiếc thuyền con, Sáu đã chứng kiến tận mắt hình ảnh những anh bộ đội vượt qua mọi gian khổ để giúp dân và diệt giặc cứu nước. Hình ảnh anh bộ đội đã giữ một vị trí đặc biệt trong đời sống tình cảm của Sáu. Tham gia cách mạng, Sáu được kết nạp vào Đoàn và được chọn làm giao liên. Trong những lúc cách mạng gặp khó khăn, một số người Sáu quen biết từng dẫn dắt Sáu vào con đường cách mạng đã lần lượt chiêu hồi, phản bội, khai báo nhưng Sáu vẫn giữ một lòng kiên trung với cách

mạng. Bị bắt, bị tù đầy, bị tra tấn dã man, địch lại dùng mọi thủ đoạn tâm lý để mong khai thác cơ sở cách mạng nhưng Sáu vẫn không khai báo gì. Cô gái giao liên anh hùng vẫn giữ lòng tin với lý tưởng cách mạng, vượt qua mọi gian khổ để tiếp tục làm cách mạng và khôi phục lại phong trào cách mạng. Sáu đúng là một đóa “*sen trong đồng*” lúc nào cũng vẫn giữ được nét cao quý *gần bùn mà chẳng hôi tanh mùi bùn*.

Cô gái đất Ba Dừa, tác phẩm còn ở dạng phác thảo khái lược cho một truyện ký. Nhân vật chính là Ba, một phụ nữ đảng viên ở nông thôn vào buổi đầu cách mạng. Đó là một người phụ nữ yếu về kiến thức nhưng lại có tinh thần đấu tranh cách mạng rất cao. Tính cách của Ba được bộc lộ khá đặc biệt. Ngay từ nhỏ đi chợ, quần bị vướng cái rổ của người khác, Ba liền đập bẹp cái rổ để ông nội phải bồi thường. Bị mẹ đánh đòn, không thêm dạ, cứ bịt tai lại để mẹ đánh bao nhiêu cũng được. Theo nội đi bán cau khô dùng cán cân đập người ta lỗ đầu. Đi học thì cãi lý với thầy khi bị đuổi học oan. Lớn lên tham gia kháng chiến, bị giặc bắt đã mưu trí lừa địch thoát khỏi bị cưỡng hiếp và trốn thoát. Cha và em bị giặc giết, Ba đã dũng cảm, mưu trí đưa được xác cha và em về chôn cất... Với những tính cách như vậy, Nguyễn Thi đã có dụng ý thể hiện con người anh hùng trong tác phẩm này.

Chỉ tiếc là hai tác phẩm **Sen trong đồng** và **Cô gái đất Ba Dừa** của Nguyễn Thi còn ở dạng phác thảo, do hy sinh quá sớm nên tác giả chưa kịp sắp xếp, bố cục và chỉnh sửa hai tác phẩm này một cách hoàn chỉnh. Nếu không thì giờ đây người đọc đã có được những tiểu thuyết của ông thể hiện những nét đặc sắc của những con người anh hùng.

3. Kết luận

Những tác phẩm của Nguyễn Thi viết ở chiến trường miền Nam đều xây dựng được những nhân vật chính là những con người anh hùng. Mỗi nhân vật có một hoàn cảnh khác nhau, nhưng họ có một điểm chung là có lòng yêu nước và căm thù giặc sâu sắc. Sống trong xã hội miền Nam vào những ngày Mỹ - Ngụy còn kiểm soát, những người yêu nước đều hướng về cách mạng, chiến đấu vì cách mạng để bảo vệ thành đồng Tổ quốc.

Mặc dù kẻ thù có những đội quân đông hơn, mạnh hơn, vũ khí tối tân hơn và lắm mưu mô xảo quyệt nhưng những con người anh hùng được Nguyễn Thi phản ánh trong tác phẩm đều là những con

người có ý chí chiến đấu, là những con người chiến thắng và luôn ở vào tư thế tất thắng. Đó cũng là điểm *thi pháp quan niệm nghệ thuật về con người* trong tác phẩm của Nguyễn Thi.

Tài liệu tham khảo

- [1]. Nhị Ca (1983), *Nguyễn Thi - Gương mặt còn lại*, NXB Tác phẩm Mới, Hà Nội.
- [2]. Phạm Văn Sĩ (1976), *Văn học giải phóng miền Nam*, NXB Đại học & THCN, Hà Nội.
- [3]. Ngô Thảo (2000), *Đời người - đời văn*, NXB Hội Nhà văn, Hà Nội.
- [4]. Nguyễn Thi (1979), *Truyện và ký*, NXB Văn học, Hà Nội.

Summary

The heroes in Nguyen Thi writings are the anti-American imperialist ones of young age for the country liberation. They clearly address the qualities of Vietnamese revolutionary heroism, following President Ho Chi Minh's instruction: "Be loyal to the nation, dutiful to the people, overcome whatever obstacle, complete whatever task, and defeat whatever enemy". The heroes in Nguyen Thi writings explicitly present two features: hatred for invaders and turn the hatred into some power and determination for the struggle.

Keywords: heroes, Nguyen Thi.

Ngày nhận bài: 09/5/2014; ngày nhận đăng: 11/7/2014.